

Karel Čapek (1890 – 1938): R.U.R. (Rossum's Universal Robots) (1920)

I. Beletristický text:

A. Literární druh a žánr, literárněhistorický kontext, umělecký směr / tvůrčí skupina, údaje o autorovi ve vztahu k dílu;

B. 1. Doba a místo (děje);

2. Kompozice;

3. Hlavní postavy a jejich charakteristika;

4. Námět, témata, hlavní motivy;

C. Jazykové zvláštnosti a kulturní souvislosti;

(1) DOMIN (slavnostně): A tehdy, slečno, starý Rossum napsal mezi své chemické vzorce tohleto: „Příroda našla jen jeden způsob, jak organizovat živou hmotu. Je však jiný způsob, jednodušší, tvárnější a rychlejší, na nějž příroda vůbec nenarazila. Tuto druhou cestu, po které se mohl brát vývoj života, jsem dnešního dne objevil.“ (...) A tak se do toho pustil.

HELENA: Do čeho?

DOMIN: Do napodobení přírody. Nejdřív zkusil udělat umělého psa. Stálo ho to řadu let, vyšlo z toho cosi jako zakrnělé tele a pošlo to za pár dní. Ukážu vám to v muzeu. A pak už se dal starý Rossum do vytváření člověka. (...) Zatím se starý snad hodil na univerzitu, ale o tovární výrobě neměl ponětí. Myslel, že udělá skutečné lidi, tedy snad nějaké nové indiány, docenty nebo idioty, víte? A teprve mladý Rossum měl nápad udělat z toho živé a inteligentní pracovní stroje. (...) Mladý Rossum, slečno, to byl nový věk. Věk výroby po věku poznání. Když si okoukl anatomii člověka, viděl hned, že je to příliš složité a že by to dobrý inženýr udělal jednodušeji. Začal tedy předělávat anatomii a zkoušel, co se dá vynechat nebo zjednodušit. Zkrátka – slečno Gloryová, nenudí vás to?

HELENA: Ne, naopak, je to hrrozně zajímavé.

DOMIN: Tak tedy mladý Rossum si řekl: Člověk, to je něco, co dejme tomu cítí radost, hraje na housle, chce jít na procházku a vůbec potřebuje dělat spoustu věcí, které – které jsou vlastně zbytečné.

HELENA: Oho!

DOMIN: Počkejte. Které jsou zbytečné, když má třeba tkát nebo sčítat. Naftový motor nemá mít třapce a ornamenty, slečno Gloryová. A vyrábět umělé dělníky je stejné jako vyrábět naftové motory. Výroba má být co nejjednodušší a výrobek prakticky nejlepší. Co myslíte, jaký dělník je prakticky nejlepší?

HELENA: Nejlepší? Snad ten, který – který – Když je poctivý – a oddaný.

DOMIN: Ne, ale ten nejlacinější. Ten, který má nejmíň potřeb. Mladý Rossum vynalezl dělníka s nejmenším počtem potřeb. Musel ho zjednodušit. Vyhodil všechno, co neslouží přímo práci. Tím vlastně vyhodil člověka a udělal Robota. (...) Ó slečno Gloryová, výrobek inženýra je technicky vytříbenější než výrobek přírody.

HELENA: Říká se, že člověk je výrobek boží.

DOMIN: Tím hůř. Bůh neměl ani ponětí o moderní technice. (...)

(2) DOMIN: Pohovořte s hostem, Sullo. Je to vzácná návštěva.

SULLA: Prosím, slečno, posad'te se. (*Obě usednou.*) Měla jste dobrou plavbu?

HELENA: Ano – za – zajisté.

SULLA: Nevracejte se po Amélii, slečno Gloryová. Barometr silně klesá, na 705. Počkejte na Pensylvánii, to je velmi dobrá, velmi silná loď. (...)

DOMIN (*směje se*): Dost, Sullo, dost. Ukažte nám, jak umíte francouzsky.

HELENA: Vy umíte francouzsky?

SULLA: Umím čtyři jazyky. Píši Dear Sir! Monsieur! Geehrter Herr! Ctěný pane!

HELENA (*vyskočí*): To je humbuk! Vy jste šarlatán! Sulla není Robot, Sulla je děvče jako já! Sullo, to je hanebné! – proč hrajete takovou komedii?

SULLA: Já jsem Robot. (...)

DOMIN: Marie, doved'te Sullu do pitevny, aby ji otevřeli. Rychle!

HELENA: Kam?

DOMIN: Do pitevny. Až ji rozříznou, půjdete se na ni podívat. (...)

HELENA (*obejme Sullu*): Nebojte se, Sullo, já vás nedám! Řekněte, drahoušku, jsou k vám všichni tak suroví? To si nesmíte dát líbit, slyšíte? Nesmíte, Sullo!

SULLA: Já jsem Robot.

HELENA: To je jedno. Roboti jsou stejně dobří lidé jako my. Sullo, vy byste se nechala rozříznout?

SULLA: Ano. (...)

(3) NÁNA: Tudle je něco nejtlustějč vytištěnýho. “Po-sled-ní zprá-vy. V Ha-vru se u-sta-vi-la prv-ní ra-so-vá or-or-or-ga-ni-zace Robotů.” – To nic není. Tomu nerozumím. A tudle, panebože, zas nějaká vražda! Prokristapána!

HELENA: Jdi, Náno, odnes ty noviny!

NÁNA: Počkat, tadyhle je něco velkýho. “Po-pu-la-ce.” Co to je?

HELENA: Ukaž, to já vždycky čtu. (*Vezme noviny.*) Ne, jen si považ! (*Čte:*) “Za poslední týden nebylo opět hlášeno ani jediné narození.” (*Pustí noviny.*)

NÁNA: Co to má bejt?

HELENA: Náno, lidé se přestávají rodit.

NÁNA (*skládá brýle*): Tak to je konec. To je s náma konec.

HELENA: Prosím tě, nemluv tak!

NÁNA: Už se lidi neroděj. To je trest, to je trest! Hospodin poranil ženský neplodností.

HELENA (*vyskočí*): Náno!

NÁNA (*vstává*): To je konec světa. Z ďábelský pejchy ste se vopovážili tvořit jako pámbu. Bezbožnost je to a rouhání, jako bohové chcete bejt. A jako bůh vyhnal člověka z ráje, tak ho vyžene ze světa celýho!

II. Nebeletristický text:

A. Funkční styl, obsah, účel, vztah k prvnímu textu;

B. Jazykové apod. zvláštnosti.

robot m 1. –a (živ.) (pův. v dramatu K. Čapka) *automat podobající se člověku a konající lidskou práci*; přen. expr. *člověk pracující namáhavě, bez odpočinku* 2. –u, –a (než./živ. 4. j. i –a) *stroj s činností podobnou činnosti člověka, popř. nahrazující lidskou práci v podmínkách nebezpečných zdraví*: kuchyňský r.; průmyslový r.

Čapkovi roboti nejsou stroje! Jsou to umělí lidé z umělých tkání. Jde tu samozřejmě o metaforu: jak Domin říká Heleně, u robotů jde o to, aby celý jejich život byl spojen s prací; vše fantazijní, bezúčelné, radostné tu bylo odstraněno jako neefektivní. Rozdíl mezi Rossumem starým (to je ještě romantický badatel frankensteinovského typu) a mladým (cílevědomý manažer, který stejně jako jeho následovník Domin pohrdá přírodou i Bohem), jenž učinil z robotů průmysl. Čapek varuje před odlidštěním člověka v moderní společnosti, ačkoli sám byl – např. v kontrastu s katolickými konzervativci – považován za stoupence moderního světa – nebyl ovšem nekriticý. Hra silně promlouvá k dnešnímu vnímání pracujícího člověka jako lidského zdroje (oficiální terminologie EU) a k proletarizaci středních vrstev v zájmu vlastníků nadnárodních korporací. S tím souvisí tlak na flexibilitu pracovní síly, kdy narůstající pracovní doba je kompenzována hromaděním příležitostí ke komerčně-industriální zábavě (ubavit se k smrti), takže mladí lidé záměrně udržovaní – navzdory své vysoké kvalifikaci – ve stavu permanentní nedospělosti skutečně omezují zakládání rodin.

Druhý text je ze Slovníku spisovné češtiny – dnes hlavní slovníkové příručky českého jazyka. Přečtete heslo včetně rozklíčování všech zkratek apod. Souvislost mezi oběma texty vystihnete, když objasníte, v čem je rozdíl mezi Čapkovým a dnešním chápáním slova robot; Čapkovi roboti nebyli stroje, ale lidé z umělých tkání! Roboti jako stroje, to známe až od ruskoamerického sci-fi autora Isaaca Asimova (knížka Já, robot z r. 1950). Pozastavme se také u střídání životnosti a neživotnosti u tohoto slova a u slov dalších (drak, sněhulák, ledoborec...). Jak slovo robot etymologicky vzniklo?